

פקיעת קדושת מקום המקדש כשזרים שולטים בו

- א. "באו בה פריצים וחללוה"
- ב. חילול המזבח וכלי הקודש על ידי הפריצים
  1. חילול המזבח על ידי היוונים
  2. חילול כספי הקדש על ידי הרומאים
  3. חילול כלי הקודש על ידי בלשצר
- ג. חילול הפריצים - מדין מעילה? (מחלוקת בעל המאור והרמב"ן)
- ד. חילול קרקע המקדש ע"י עצם הכיבוש - שיטת הרמב"ן וסיעתו
- ה. כיבוש ההיכל ללא חורבן (כבימי היוונים) - מחלוקת הרמב"ן והר"ן
- ו. דין "באו בה פריצים" למ"ד קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא
- ז. מחלוקת בירושלמי אם גם קדושת העיר מתחללת
- ח. דין מורא מקדש לאחר שחולל בידי פריצים (שיטת הרמב"ם והראב"ד)
- ט. חזרת הקרקע לקדושתה לאחר שנסתלקו הפריצים
- י. הסוברים שבזמן הזה יש כרת
- יא. איך יתכן שיש חיוב כרת לאחר שבאו בה פריצים
- יב. האם בימינו חזרה קדושה למקומה?
- יג. השלכות לדינא מבירור זה
- יד. סיכום ומסקנות

א. "באו בה פריצים וחללוה"

נאמר ביחזקאל פרק ז:

(כ) וצבי עדיו לגאון שמהו וצלמי תועבתם שקוצייהם עשו בו על כן נתתיו להם
לנדה: (כא) ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוהו: (כב) והסבותי
פני מהם וחללו את צפוני ובאו בה פריצים וחללוה.

ופירש רש"י:

וצבי עדיו - של הקדוש ברוך הוא, אשר לגאון שמהו להם, הוא בית המקדש
שנקרא גאון עוזם כמה שנאמר (יחזקאל כד) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם.

וחללו את צפוני - את המקום שהייתי צפון שם ביניהם.

על פי פירוש רש"י, פשט הפסוקים הוא נבואה על חילול בית המקדש, שקדושתו תתחלל
כאשר הזרים הפריצים ישלטו בו.

שלושה 'חילולים' נזכרו בפסוקים אלו: בפסוק כא כתיב "וחללה" וקרינן "וחללהו", ובפסוק כב הוזכרו שני חילולים: "וחיללו את צפוני... וחיללוה", וצריך להבין מדוע נכפל עניין החילול בשני הפסוקים, ומדוע בפסוק כא נקרא החילול בלשון זכר ואילו בפסוק כב נאמר "וחיללוה" בלשון נקבה, והרי בית המקדש – "צבי עדין... שיקוציהם עשו בו" – הוא לשון זכר?

ובתרגום יונתן מפרש:

(כא) וְאֶמְסַרְנָהּ בְּיַד רְשִׁיעִין לְמַבְז וּלְחִיבֵי אֶרְעָא לְעֵדֵי וַיְחַלּוּנָהּ: (כב) וְאֶסְלִיק שְׂכִינְתִי מִנְהוֹן עַל דְּאֶחֱלוּ יַת אֶרְעָא בֵּית שְׂכִינְתִי, וַיַּעֲלוּן בָּהּ רְשִׁיעִין וַיְחַלּוּנָהּ.

לפי התרגום יש ליישב שהפסוק הראשון קאי על חילול המקדש, ובפסוק השני הדבר הנוסף שמתחלל הוא קרקע בית המקדש שבתחילה מחללים אותה ישראל בחטאיהם, ולמעשה היא זו שיוצאת לחולין על ידי שבאו בה פריצים, ולפי זה מובן גם מדוע יש כפל בפסוקים וגם מדוע נאמר לשון נקבה (ארעא=ארץ). הרד"ק מביא את התרגום, אך כותב בתחילה שני פירושים אחרים:

לשון נקבה על שכינת הכבוד החונה על הארון, או אמר וחללוה על העיר.

לפי פירושו השני של הרד"ק לא רק קרקע המקדש חוללה, אלא גם קרקע העיר, והיינו משום שקדושת השכינה שבמקדש היא הגורמת גם את קדושת העיר, ומכל מקום נראה שהלשון "באו בה" משמעותו באו בקרקע, כי לא שייך לומר באו בשכינה.

ב. חילול המזבח וכלי הקודש על ידי הפריצים

בגמרא מצינו דיון בעניין זה בשלושה מקומות:

1. חילול המזבח על ידי היוונים

בעא מיניה ר' יוסי בן שאול מרבי: כלים ששימשו בהן בבית חוניו, מהו שישתמשו בהן בבית המקדש? ... א"ל: אסורים הן... לימא מסייע ליה: מזרחית צפונית – בה גנזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון, ואמר רב ששת: ששקצו לעבודת כוכבים! אמר רב פפא: התם קרא אשכח ודרש, דכתיב: "ובאו בה פריצים וחללוה". (עבודה זרה נב ע"ב)

הנחת הגמרא היא שבית חוניו לא היה בית עבודה זרה, אלא מקום חיקוי למקדש שעבדו בו לשם שמיים והקריבו בו שחוטי חוץ, והשאלה היא האם חכמים קנסו ואסרו את הכלים שהשתמשו בהם שם. הגמרא מנסה להביא ראיה לאיסור מאבני המזבח ששיקצו היוונים ואסרום חכמים, אע"פ שלכאורה אין היוונים יכולים לאסור דבר שאינו שלהם (שהרי הם של הקדש), ומכאן שחכמים החמירו בשימוש לקודש גם בדבר שמדינא אין בו איסור.

ודוחה הגמרא, שהתם היה איסור דאורייתא כי בעצם כניסתם של היוונים להיכל יצאו אבני המזבח לחולין, ולכן היוונים לא נחשבו כאוסרים דבר שאינו שלהם.

וזו לשון רש"י:

מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין, וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא והווי להו דידהו, וכשנשתמשו בהן לעבודת כוכבים נאסרו.

רש"י מכנה את המזבח "כליו של המקדש", ומבאר שכניסת העכו"ם להיכל מפקיעה את קדושת כלי המקדש והם יוצאים לחולין.

חידוש נוסף שיש בגמרא זו הוא שהחילול אינו תלוי בחורבן גמור של המקדש, כפי שניתן היה להבין מנבואת יחזקאל, אלא עצם כניסתם של עכו"ם למקדש על מנת לטמאו כבר גורמת לחילולו! ונראה שזה נלמד מלשון הפסוק "ובאו בה", ולא קאמר והחריבוה פריצים, מכאן שעצם ביאת הפריצים גורמת החילול.

2. חילול כספי הקדש על ידי הרומאים

א"ר אושעיא: ביקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם מפני כספה וזהבה של ירושלים, עד שמצאו לו מקרא מן התורה שהוא מותר, שנאמר: "ובאו בה פריצים וחללוה". וירושלים הוויא רובא דעלמא? אלא אמר אביי: בקשו לגנוז דינרא הדריינא טירייאנא שייאפא מפני טבעה של ירושלים, עד שמצאו לה מקרא מן התורה שהוא מותר, שנאמר: "ובאו בה פריצים וחללוה".

(עבודה זרה נב ע"ב)

עניין זה של היתר הדינר מובא כהמשך הדיון על מה שאסרו את אבני המזבח, והגמרא שואלת דלכאורה היו יכולים להתיר את אבני המזבח על ידי שבירה, כדין עבודה זרה של גוי, וכפי שהתירו את הדינר הרומאי, ומשיבה הגמרא, דשאני אבני המזבח משום דכיון דאשתמש בהו לגבוה, לאו אורח ארעא לאשתמושי בהו הדיוטא, ואינו דומה לדינר הרומאי שיצא לחולין עוד לפני שהשתמשו בו לגבוה. בהמשך נראה מחלוקת בראשונים אם הלכה כתירוץ זה, אך עכ"פ חזינן מכאן דפשוט לגמרא שכלי המקדש יצאו לחולין על ידי ביאת הפריצים.

3. חילול כלי הקודש על ידי בלשצר

ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם, קל וחומר: ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול, שנאמר: "ובאו בה פריצים וחללוה", כיון שפרצום נעשו חול – נעקר מן העולם, דכתיב: "בה בליליא קטיל בלשצר", המשתמש בכתרה של תורה שהוא חי וקיים לעולם – על אחת כמה וכמה. (נדרים סב ע"א)

אם כן הגמרות עוסקות בחילול המזבח, כלי הקודש והמטבעות, ועולה מהם שדין החילול הזה הוא דבר מוסכם לכו"ע, אך לא התבאר מה הדין לגבי קרקע המקדש – האם גם היא חוללה וממילא פוקע לכאורה איסור הכניסה למקדש?

אך כבר ראינו שמהפסוקים משמע שגם הקרקע מתחללת, ואכן להלן נראה שכך כותב בפשיטות הרמב"ן.

ג. חילול הפריצים – מדין מעילה? (מחלוקת בעל המאור והרמב"ן)

בספר המאור (בסוגיה בעבודה זרה) כתב הרז"ה שהחילול אינו על ידי גויים, משום שלא בני מעילה ניהו, אלא שפריצי ישראל הם שחללוהו, ועל ידי זה זכו בה עובדי כוכבים מיד ישראל.¹ ואף על פי שבכלי שרת הדין הוא ש'יש מועל אחר מועל', כלומר דאינם יוצאים לחולין במעילה, שאר הקדשות (כגון אבני מזבח וכספה וזהבה של ירושלים) יוצאים לחולין על ידי מעילת פריצי ישראל. וכדבריו נוקט שם המאירי.

ונראה שלשיטתם צ"ל שכלי הקודש המוזכרים בנדרים אינם כלי שרת, כי הלא בכלי שרת אין מעילה.²

אך במלחמת ה' לרמב"ן (עבודה זרה דף כד ע"א) השיג על הרז"ה מן הנימוקים הבאים:

א. משמעות הפסוק היא שמדובר בפריצי גויים.

ב. בגמרא במעילה (יט ע"ב) למדנו שכל דבר שמקודש בקדושת הגוף ואין לו פדיון אינו מתחלל, ומהגמרא בעבודה זרה הנ"ל משמע שאבני המזבח אין להם פדיון, דהלא סלקא דעתך שאסרום גם בלי שיצאו לחולין משום שהם היו מקודשים והשתמשו בהם בצורה

1. בפירוש האברבנאל לנבואת יחזקאל כתב: "כיון שהם לא כבדוהו כראוי, אני אסירהו מידם ונתתיו ביד אכזרים. לא שיהיה בית המקדש בתוכם בקדושתו ועבודתו, אלא שאתנהו בידיהם לבז ולרשעי הארץ לשלל שישללו בית המקדש וכל אשר בו ויחללוהו, אבל יהיה זה אחרי שאסלק שכינתי משם, ועל זה אמר 'והסבותי פני מהם' ואז 'יחללו את צפוני', רוצה לומר ההיכל וקדש הקדשים שיחללום הזרים אשר זכר, ולא הם בלבד, אבל גם קודם לכן יבאו פריצי ישראל שבמצור ירושלם היו נכנסים למקדש ומחללים אותו כרצונם".

לפי אברבנאל 'ובאו בה פריצים' מוסב על פושעי ישראל, ולכאורה אפשר להבין שהם אלו שגרמו את הפסקת הקדושה וסילוק השכינה. אך נראה שגם לפי האברבנאל בסופו של דבר החילול הוא בין על ידי ישראל ובין על ידי הגויים ואם כן אינו מדין מעילה.

2. האחרונים התקשו בזה לא רק על הרז"ה אלא גם על הראב"ד והרמב"ן שלא השיגו על הרז"ה מהגמרא בנדרים, וכמה מהם כתבו שחילול המקדש המוזכר בנדרים גם לפי הרז"ה הוא על ידי הגויים וחומר מחילול היוונים. אך לענ"ד מבואר בדברי הרז"ה שהוא מפרש שהכתוב מדבר על פריצי ישראל ומדין מעילה, ועדיין קשה אם מדובר על כלי שרת איך חיללו אותם ישראל, אלא שלפי מה שכתבתי ניחא שי"ל שלפי הרז"ה חילול זה אינו על כלי השרת ומובן מדוע לא הקשו משם הראב"ד והרמב"ן.

לא ראויה, ולא שאלו ליפרקינהו וליפקינהו לחולין, ואם כן ברור שהם לא יצאו לחולין מחמת דיני מעילה.³

ג. בית המקדש עצמו הוא ודאי קדושת הגוף. וכן מבואר בתוספתא במגילה "אבני היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להן פדיון", ומהפסוק משמע שבית המקדש עצמו התחלל.

ד. הגמרא אומרת שרצו לאסור את הכסף עד שמצאו מקרא מן התורה להתיר, ואם החילול הוא מדיני מעילה מדוע הוצרכו למצוא היתר מיוחד מן המקרא?

ה. דין מעילה הוא כאשר השימוש בהקדש נעשה לצורך אישי, והרי לא כתוב שהפריצים השתמשו באבני המזבח לצורכם האישי, ומסתבר שהשתמשו בהם רק לעבודה זרה, ואם כן מדוע יצאו לחולין?

ו. במעילה במזיד אין החפץ יוצא לחולין, ואם כן מדוע מתחלל ההקדש ע"י הפריצים?

גם הראב"ד (בספרו כתוב שם) השיג על הרז"ה:

ומה שאמר על ידי ישראל נתחללו, זה לא היה מעולם. ומנא ליה הא. אלא התורה נתנה להם כח לגוים לחלל קדושתם כאלו הם בני מעילה. אבל לישראל לא נתן כח לחלל בהמה וכלי שרת.

בגלל הקושיות החזקות על הרז"ה נראה שלדינא אין לראות במחלוקת זו כמחלוקת ראשונים לא מוכרעת, ויש לנקוט בזה כראב"ד והרמב"ן שדין זה אינו נוגע לדיני מעילה.

ד. חילול קרקע המקדש ע"י עצם הכיבוש - שיטת הרמב"ן וסיעתו

בעל המאור שואל על הנחת היסוד של הגמרא שהגויים לא יכלו לאסור בגלל שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו - הלא קיימא לן (ראה גיטין לח ע"א) דגוי מישראל קני, דכתיב (במדבר כא, א) "וישב ממנו שבי". ותירץ, דהני מילי מישראל בעלמא, אבל מגבוה לא, דכתיב "לה' הארץ ומלואה".

ועל דברים אלו כתב הראב"ד (בספרו כתוב שם):

אמר אברהם: זה הקושיא ותירוצה אינם. כי אין כאן חזקה דגוים בשל ישראל כלל, שהרי לא נתכוונו לזכות בהן, אלא (נראה דצ"ל ולא) למכרן ולא לבנות מהם בתים ועליות. ולא נתכוונו אלא לשקצום לע"ז וליטמא אותן לגילוליהם, כעין המשתחוה לבהמת חבריו ועשה בה מעשה, שאסרה (דף נד ע"ב) אף על פי שלא קנאה.

3. בעניין זה נראה שדעת הרמב"ם כבעל המאור שיש להם פדיון. ראה דבריו (הל' בית הבחירה א, טו והל' מעילה ו, ה). ועמד בזה 'רשימות שיעורים' (רי"ד סולובייצ'יק) ברכות סב ע"ב.

מדברי הראב"ד הנ"ל עולה שהחילול לא נעשה בגלל הזכייה ממונית של הגוי, אלא בגלל שימושו בחפץ לע"ז, אמנם מעניין הוצאת המטבעות לחולין מוכח שגם ללא שימוש לע"ז יוצאות המטבעות לחולין, ולכן נראה שאין כוונת הראב"ד לשימוש לע"ז דווקא, אלא שכל מנהג חולין מחלל.

ואכן הרמב"ן כתב שם:

וגזירת הכתוב היה הכל, אף על פי שאין מעילה בקרקעות ואף על פי שאינם בני מעילה, והיינו דכתיב נמי "ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוהו".

משמע מדבריו דגם קדושת הקרקע מתחללת, ודבר זה הוא מגזירת הכתוב, מכוח זה שהמקום ניתן להם לשלל והכובשים קובעים להתייחס למקום כחולין, וכפי שנאמר בפסוק הקודם, ונראה שזו גם כוונת חידושי הרמב"ן (דף נד ע"ב) "וגזירת הכתוב היה שיצאו לחולין על ידי כבוש הגוים".⁴

מדברי הרמב"ן שהגויים חיללו גם את הקרקעות, משמע שגם דיני קדושת המחנות ואיסורי הכניסה אליהם הנובעים מקדושת הקרקע, פוקעים ע"י כיבושם.

ואע"ג שגם לפני היוונים המקום היה כבוש בידי הפרסים, צ"ל שהחילול הוא רק כשהשלטון אומר לנהוג מנהג חולין, אך כשהשלטון נותן ליהודים סמכות להחליט מי ייכנס ויכולים לנהוג בו כרצונם אין חילול. ולכן בגמ' בנדירים נאמר "כיוון שפרצום", כלומר פרצה וכיבוש בפועל, ולא רק דריסת רגל של אנשים פרוצים.⁵

וכן מוכח מהמובא במגילת תענית שאלכסנדר מוקדון נכנס להר הבית וכשרצה להיכנס לבית קודש-הקודשים הכישו נחש, ולא מצינו שבאותו זמן נחשב המקום מחולל ושהוצרכו

4. ביביע אומר (ח"ח סי' טז) כתב לבאר את דברי הרמב"ן על פי דברי הרשב"א בחידושי (גיטין לז א) בהא דאמרין עמון ומואב טיהרו בסיחון, דכתב הרשב"א שאע"פ שאין קרקע נגזלת מכל מקום בחזקת מלחמה וכיבוש מהני. ואילו לא היה סיחון זוכה עמהם בדין, אף ישראל היו מתחייבים להחזירם למלך בני עמון, דלא עדיפי ממאן דאתו מחמתיה, וכשעמד מלך בני עמון לדון עם יפתח, לא היה לו זכות להחזיק בארצותם.

אך מלשון הרמב"ן שזו גזירת הכתוב משמע שאין החילול עניין קנייני, אלא שגזירת הכתוב היא שמכח הכיבוש הקדושה מתחללת.

5. אמנם בשיטה מקובצת לנדירים כתב בשם הרא"ם: "כיון שפרצום. שנהגו בהם פריצות ונעשו חול. פירוש שנעשו חול בשעה שנשתמש בהן דכתיב 'ובאו בה פריצים וחללוהו', כיון שפרצום הפריצים נעשו חול ומותר ליהנות מהן וכו'...". ונראה שהבין שהשימוש לחולין ע"י הפריצים הוא המוציא לחולין.

ומכל מקום לפי פשט הכתוב, החילול אינו השימוש אלא הכניסה של הפריצים למקום וכדברי הרמב"ן שהוא הכיבוש.

לקדש לאחר מכן את כלי הקודש בגלל שגוי נכנס בחוזקה לעזרה, וזאת משום שהוא לא בא ככובש המכריז שיש לנהוג במקום חולין אלא כמבקר בעלמא.

ואף רש"י בעבודה זרה (נב ע"ב) שכתב: "מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין", ודאי לא דיבר על כניסה בעלמא, אלא על ביאת "פריצים" ובוזזים המוזכרת בפסוק.

ה. כיבוש ההיכל ללא חורבן (כבימי היוונים) - מחלוקת הרמב"ן והר"ן

החת"ס (בחיידושיו לחולין מ ע"א) כותב שלדעת הר"ן אנו נוקטים להלכה שכשכבשו היוונים את המקדש וטימאוהו לא התקיים דין "באו בה פריצים", אלא הוא התקיים רק בזמן חורבן המקדש בכיבוש הרומאים. ונבאר דבריו.

בגמרא (עבודה זרה נד ע"א, וחולין מ ע"א) איתא:

אמר רב הונא: היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים, כיון ששחט בה סימן אחד – אסרה.

לדעת רב הונא אע"פ שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אם הוא עושה בה מעשה היא נאסרת, ולכן כששחט בהמת חברו לשם עבודה זרה היא נאסרה בהנאה. ולמד דין זה מכלי הקודש שעבד בהם אחז המלך לעבודה זרה ונאסרו אף על פי שלא היו שלו משום שעשה בהם מעשה לעבודה זרה.

נחלקו הרמב"ן והר"ן (עבודה זרה נג ע"ב) על מקרה שגוי שוחט בהמת ישראל לשם ע"ז – האם דינה כע"ז של ישראל שאין לה ביטול, או שמא דינה כע"ז של גוי, שביכולתו לבטלה. לדעת הרמב"ן דינה כע"ז של גוי ודעת הר"ן להחמיר שדינה כע"ז של ישראל.

הר"ן שם הביא ראיה להחמיר מדברי הגמרא (שם) שאבני המזבח ששוקצו והתחללו ע"י הפריצים היוונים שהשתמשו בהם לע"ז – נגזזו, ושואלת הגמרא שלכאורה ניתן היה לבטל שם ע"ז מהם על ידי שבירה ולהשתמש בהם לחולין, ומשיבה שלא עשו זאת משום דלאו אורח ארעא להשתמש בכלי ששימש לקודש. הר"ן הוכיח בתחילה מדברי הגמרא בדף נד לגבי כלי אחז שתירוצו זה 'דלאו אורח ארעא' אינו נכון אליבא דרב הונא, שהרי הגמרא לא דחתה את הלימוד מכלי אחז בכך ששם לא יכלו לפדותם משום דלא ואורח ארעא. ולכן כתב שלפי מסקנת הגמרא הטעם שלא שברו את אבני המזבח בימי היוונים הוא משום שהם נאסרו מדין ע"ז של ישראל שעשו בה מעשה, וע"ז כזו אין לה בטלה. וכתב הר"ן שלפי זה על כרחך גם ליכא למימר שהאבנים חוללו מדין "באו בה פריצים", כי אם הם היו מחוללים יש לה דין עבודה זרה של גוי, והדרא קושיא לדוכתא אמאי לא שברום.

והקשה החת"ס דאינו מובן מאי קאמר הר"ן שלא קיי"ל דאבני המזבח נאסרו מדין "באו בה פריצים", הלא עניין "באו בה פריצים" הוא הלכה מוסכמת כדמוכח מהיתר הדינר

הרומאי. ועוד דהגמרא שם מקשרת את הדברים לדברי עולא אמר ר' יוחנן, ור' יוחנן עצמו אמר בנדרים סב ע"א "ובאו בה פריצים" – כיון שפרצום נעשו חול.

ומבאר החת"ס דלפי הר"ן דרשא דר' יוחנן דנדרים הנ"ל ודרשא דרב פפא פליגי. דלר' יוחנן כיון שפרצום נעשו חול היינו דוקא שפרצום ממש והחריבו את המקדש ובזזו את כליו ומעותיו, משא"כ בימי היוונים שלא החריבו את המקדש אלא רק טימאוהו.⁶

ומכל מקום מיישב החת"ס גם את דברי הרמב"ן. דלדעתו לכו"ע אמרינן את דין "באו פריצים" בימי היוונים, ומה שאמרו שלא יכולים לבטל את אבני המזבח הוא משום דלאו אורח ארעא, ורק בכלי אחז לא רצו לדחות דנאסרו משום דלא אורח ארעא כי את כלי אחז יכלו לפדות, ועל ידי פדיון שפיר הוי אורח ארעא להשתמש לחול.

ולכאורה יש להוכיח כרמב"ן ולא כר"ן, דבימי היוונים חשיב "באו בה פריצים", ממה שמצינו בחנוכה ש'טמאו כל השמנים', והקשו האחרונים למ"ד (פסחים יז ע"ב) "משקי בי מטבחייה (כגון שמן של מזבח) דכן" – מדוע נטמאו. ובשואל-ומשיב קמא (ח"ג סימן מב) תירץ שכיון שבאו בה פריצים וחללוהו אין להם דין שמן של מזבח, ונעשה כחולין לכל דבר ומקבלים טומאה. ולפי זה מוכרחים לומר שבימי היוונים באו בה פריצים.

אך בשו"ת אורי וישעי (סי' ד') תירץ על פי מה שרואים שם בגמרא פסחים שלדעת לוי האי 'דכן' הוא מלטמא אחרים, אבל טומאת עצמם יש להם. והרב עלינבויגען (בקובץ כרם שלמה שנה יא קו' ב ע' יט) כתב דלדבריו תיקשי בפסחים יז דפריך ללוי דתני משקה בי מדבחייה, אי ס"ל דדכן ממש, היכי משכחת לה שאלת חגי, הו"ל לאקשווי בפשיטות אי דכן ממש, טומאת השמנים דחשמונאי היכי משכחת לה. ועל כרחך דטומאת השמנים משכחת לה מדין ובאו בה פריצים שיצאו לחולין.

ולענ"ד יש לומר שאין הכי נמי היה יכול להקשות גם כך.

ועוד י"ל בדעת הר"ן כפי שכתב הרב עלינבויגען שם על יסוד דברי הזית-רענן (לבעל המג"א) דטמאו כל השמנים היינו לעבודה זרה. ולפי זה לשיטת הר"ן נוכל לומר שטמאום על ידי מעשה לעבודה זרה, ולא משום שהופקעה קדושתם.

עכ"פ יש נפקא מינה בשיטת הר"ן, דלדידיה נראה שכאשר נהג דין "באו בה פריצים", אין צריך לחוש אף למאי דאמרינן דלאו אורח ארעא להשתמש במה שנהוג בו קדושה. דלדעתו אין זו מסקנת הגמרא.

6. וראה בחתם סופר (או"ח תשו' ל"ג) שכתב דהטעם שקבעו תענית תשעה באב לפי מועד תחילת השריפה הוא שכיון שמשעה שפרצה בו האש כבר נתחלל המקדש. ולפי זה גם לשיטת הר"ן שהחילול הוא דווקא על ידי חורבן, ההוצאה לחולין אינה בסוף החורבן אלא משמתחיל החורבן בפועל (וראה זבחים סג שעכ"פ משהקיפיה גויים עדיין היא בקדושתה למרות שזורקים שם אבנים).

ו. דין "באו בה פריצים" למ"ד קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא

אליבא דשיטת הרמב"ן, שדין "באו בה פריצים" משמעותו כוללת את יציאת קרקע המקדש לחולין, יש לדון האם דין זה אמור גם אליבא דמ"ד קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, דהרי לכאורה משמע שמ"ד קדשה לעתיד סובר שחורבן הבית אינו מבטל את קדושת הקרקע! ואם כן יש להבין מדוע הוזכר דין "באו בה פריצים" כדין פשוט שאין בו מחלוקת?

נוכל ללמוד כיצד להתייחס לסוגיה זו מדברי הרמב"ן בחידושיו למסכת מכות (יט ע"א).
גמרא שם מוסר רבי יוסי הלכה בשם רבי ישמעאל, שהמפריש פירות מעשר שני בזמן הזה אינו יכול להעלותם לירושלים ולאוכלם בטהרה, מפני שמעשר שני הוקש לבכור, וכשם שאכילת בכור בטלה בזמן הזה כך אכילת מעשר שני בטלה.

הגמרא שם מנסה לברר האם רבי יוסי סובר שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, או לא קידשה, ונחלקו הראשונים מהי גרסת הגמרא:

הגרסה שהביא הרמב"ן:

לעתיד לבא, אפי' בכור נמי ניכול בירושלם! אי קסבר: קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, אפילו מעשר נמי לא! אמר רבינא, לעולם קסבר: קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, והכא בבכור שנזרק דמו קודם חורבן הבית וחרב הבית ועדיין בשרו קיים, ומקשינן בשרו לדמו, מה דמו במזבח אף בשרו במזבח, ומקיש מעשר לבכור.

ואילו לפי רש"י, כך גרסינן⁷:

מאי קסבר? אי קסבר: קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, אפי' בכור נמי! אי קסבר: קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, אפילו בכור נמי תבעי! אמר רבינא, לעולם קסבר: קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, והכא בבכור שנזרק דמו קודם חורבן הבית וכו'.

לפי שתי הגרסאות אומרת הגמרא בתחילה שלא יתכן שר' יוסי סובר קידשה לעתיד לבוא, שהרי למ"ד קידשה לעתיד לבוא "מקריבים אע"פ שאין בית" (עדויות ה, ו), וכיון שאין בעיה להקריב אין בעיה לאכול, ולא שייך ללמוד מבכור בעלמא שמעשר לא יאכל. מחלוקת הגרסאות היא על ההמשך.

---

7. גמרא זו חוזרת על עצמה על גרסאותיה השונות גם במס' זבחים ס ע"ב ובתמורה כא ע"א. בזבחים ובמכות נוקט רש"י כגירסה הראשונה, ואילו בתמורה כתב בתחילה כגרסה הראשונה אך הקשה עליה ומסיק כגרסה שהביא הרמב"ן. לפי מה שנבאר לקמן יוצא שבמכות ובזבחים רש"י לא חשש לקושיה שהקשה בתמורה כי אפשר לישבה כפי שנבאר לקמן.

לפי גרסת הרמב"ן הגמרא שואלת דאם ר' יוסי סובר לא קידשה לעתיד לבוא אינו מובן מדוע צריכים היקש מיוחד כדי ללמוד איסור אכילת מעשר שני מבכור שבטלה מצוות אכילתו, הרי טעם איסור אכילתו למ"ד לא קידשה הוא משום שנאמר בו "לפני ה'", והרי גם במעשר שני יש לאסור אכילה מאותו טעם שנאמר גם בו "לפני ה'"! ולכן מסיקה הגמרא דרבי יוסי סובר קידשה לעתיד לבוא, והלימוד אינו מהיקש לסתם בכור, אלא מהיקש מעשר לדין בכור שנזרק דמו קודם חורבן הבית, דהוא אינו נאכל משום דמקישים בשרו לדמו מה דמו למזבח אף בשרו למזבח ועכשיו אין שם מזבח, לפיכך אינו נאכל עד שיבנו אותו.

אך לפי גרסת רש"י שאלת ר' יוסי נובעת מספק האם שייך לומר שירושלים היא לפני ה' לאחר חורבן הבית, ותמיהת הגמרא היא למה שאל רבי יוסי רק על אכילת מעשר, היה לו לשאול מה דין בכור בכהאי גוונא דמעשר, דהיינו היכא שאינו זקוק להקריבו כי נזרק דמו קודם החורבן אלא שחרב הבית ועדיין בשרו קיים, דהואיל ולא קדשה אולי אינו יכול להיאכל כי לא יחשב "לפני ה'". ומשיבה הגמרא לעולם קסבר קדשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, וכל דין הבכור ממנו אנו למדים למעשר הוא בבכור שנזרק דמו קודם חרבן ועדיין בשרו קיים, דאינו נאכל משום שמקישים בשרו לדמו, וממילא מובן שלא שאל בבכור כי לגביו היה פשוט לו שלא יאכל בגלל היקש בשרו לדמו. ולפי זה משמע שעכ"פ המניעה מלאכול אינה מצד שאינו לפני ה'. ומקשה הרמב"ן על שיטת רש"י:

היכי אמרינן דסבר רבי יוסי לא קדשה, והא רבי יוסי הוא דאמר (יבמות פב ע"ב) קדושה ראשונה ושניה יש להם, שלישיית אין להם.

הרמב"ן מקשה איך מסיקה הגמרא לפי רש"י דרבי יוסי סובר לא קדשה, והרי ביבמות מובא שרבי יוסי סובר שקדושת הארץ קיימת גם לאחר חורבן הבית, ואמר שם שלכן לא נצטרך לעתיד לבוא לקדש קדושה נוספת? ומתרץ הרמב"ן:

ואיכא למימר קדושת הארץ קדשה לעתיד לבא, אבל קדושת העיר והבית בטלו משבאו פריצים וחללוה.⁸

העיקרון של תירוץ זה, שיש לחלק בין קדושת הבית לקדושת הארץ, עולה גם מדברי רש"י בזבחים ס ע"ב, כי רש"י כותב בתחילת דברי רבי יוסי "יכול יעלה אדם מעשר שני - דקסבר קדושת הארץ לא בטלה וצריכה הפרשת מעשרות מן התורה וקאמר יכול יאכלנו עכשיו

8. הריטב"א במכות יט ע"ב הביא תירוץ זה, אך הקשה: "דהא ליתא לפום ההוא דמס' מגילה ושבועות דמייתנין לעיל דלמ"ד קדשה לעתיד לבא מקריבין אף על פי שאין בית ואוכלים קדשים קלים אף על פי שאין חומה". נראה שהריטב"א סובר שאי אפשר להעמיד את רבי יוסי כמי שאומר שדרשת "באו בה פריצים" גורמת לכך שלא יוכל להקריב כי קרקע המקדש מתחללת שכן בגמרא מגילה משמע שלמ"ד קדשה לעתיד אפשר להקריב גם לאחר החורבן ואם הפריצים מחללים איך יקריב, ועל כרחך שאינו סובר את דרשת באו בה פריצים. וכן כתב מדעתא דנפשיה השאלת-דוד (או"ח סימן ג, דף ז ע"ד).

בירושלים בלא פדיון". ומשמע דסובר שבכל מהלך הגמרא היא מבינה שעכ"פ קדושת הארץ לא בטלה, והדיון רק על קדושת הבית. וכן עולה מדברי התוספות בזבחים ס ע"ב שכתבו שמוכן בסברה שאפשר לומר שקדושת הארץ לא בטלה וקדושת המקדש בטלה, וביאר ב'נתיבות הקודש' שהסברה בזה היא שהקדושה בטלה רק מדין "באו בה פריצים", ודין זה אינו משפיע על קדושת הארץ. ובזה מתיישב מה שהקשיתי כיצד אנו אומרים באו בה פריצים גם למ"ד קידשה לעתיד לבוא, דעכ"פ כל זמן שהפריצים נמצאים הם מחללים את המקדש.

אלא שהרמב"ן ממשיך ואומר שאכתי קשה על רש"י שאינו מובן היכי סלקא דעתך שיאכל מעשר אם קדושת ירושלים בטלה. והיינו שמכל מקום "באו בה פריצים וחללוה" גורם גם לחילול קדושת העיר, ולכן אכתי שאלת ר' יוסי אינה מובנת שהיה צריך להיות פשוט לו שאינו נחשב לפני ה'.

ומבואר כפי שראינו לעיל מדברי הרמב"ן שפשוט לו ש"באו בה פריצים וחללוה" מתייחס גם לחילול הקרקע וכל דיני המקדש, ועל כן מקשה שלא שייך להחשב "לפני ה'" אם אנו סוברים שקדושת המקדש והעיר מחוללת.

ונראה לענ"ד שיש ליישב גם קושייה זו לפי הנחת הרמב"ן שכאשר הגמרא אומרת 'אי קסבר לא קדשה' אינה מתכוונת כמאן דאמר בעלמא לא קדשה שהקדושה הראשונה הופקעה לגמרי (ובאמת לא הוזכר כאן "מאן דאמר קידשה", אלא רק "קידשה" או "לא קידשה"), אלא לומר שבפועל לא נוהגת קדושה במקום מדין "באו בה פריצים", וכפי שנראה להלן בפרק ט דין זה אינו מפקיע לגמרי את הקדושה, שכן אם חוזר המקום לידי ישראל אינו צריך לקדשו שוב, וי"ל שכמו כן אין הוא פוגם בקדושת העיר, שעניינה שונה ונפרד מקדושת בית המקדש, ומסתבר לומר שביאת פריצים יכולה לפגום רק את הקדושה הגדולה של מחנה שכינה ומחנה לוויה שהם כתרומה וקדשים, ולא את קדושת ירושלים שהיא רק כחולין טהורים.

סיוע לדרך זו יש להביא מהגמרא בזבחים נה ע"א האומרת שמה שנאמר בשלמים (ויקרא י, ד): "את חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור" הכוונה למחנה ישראל שנקרא "מקום טהור" ולא "מקום קדוש", כי רק המצורע משולח ממנו. ולפי זה יוצא שהעזרה והר הבית נקראים "מקום קדוש", ולכן מובן שקדושתם מתחללת ע"י הפריצים, מה שאין כן קדושת ירושלים שנקראת רק "מקום טהור".

והנה התוספות (בכל שלושת הסוגיות הנ"ל) כותבים דהעיקר כגירסה הראשונה, ומקשים על רש"י שתי קושיות נוספות, אך לפי האמור מיושבות גם הקושיות שלהם:

א. התוספות הקשו למה הוזקק להיקש בשרו לדמו לפי המסקנה דלא קדשה, הרי בלאו הכי הבכור נפסל מדין 'יוצא'. אך לפי האמור מובן שפיר שהבכור אינו נפסל מטעם יוצא, כי קדושת ירושלים לא בטלה והבשר לא יצא ממחיצתו.

ב. עוד הקשו התוספות שבזבחים ס ע"א אמרו שכשהמזבח נפגם אין אפשרות לאכול קדשים קלים, והביאה הגמרא מקור לדין זה מדרשת ר' יוסי, דהיינו שלמדים מהיקש בשרו של בכור לדמו, שאי אפשר לאכול כשהמזבח פגום או הרוס, ומבואר שדין מזבח שנפגם הוא גם כשהמקום מקודש, ולכן מקשים התוספות שלגירסת רש"י דין זה הוא רק למ"ד לא קדשה, ומוכח דהיכי דקדשה נאכל, ואם כן איך הוכיחו דרשה זו מדברי ר' יוסי. ולפי האמור גם לגירסת רש"י דין היקש בשרו לדמו נאמר גם בזמן שהקדושה קיימת, ומזה הוכיחו את דין מזבח שנפגם, אלא שר' יוסי הוסיף שמה שהוקש מעשר לבכור מלמד שהיכא שהקדושה מחוללת מדין באו בה פריצים הוא כמו מזבח שנפגם ולא יאכל בכור ומעשר.

ואדרבה על גרסת התוספות קשה למה אמרו מקיש בשרו לדמו לעניין היכא שחרב המקדש, הרי דין זה נאמר גם כשהמקדש לא חרב ורק המזבח נפגם, והיה לו לתלותו דוקא בחסרון המזבח,⁹ ונמצא שהגרסה הראשונה של רש"י מיושבת היטב, ומובן שיש בהחלט מקום לפסוק כך להלכה.¹⁰

עכ"פ לכל השיטות אי אפשר להקריב בלא שיסלקו את הפריצים, כיון שאפילו אם נאמר שקדושת המקום אינה מתחללת על ידי הפריצים, מכיוון שקדושת כלי השרת והמזבח מתחללת, כמבואר בפרקים הקודמים, אי אפשר להקריב.

ז. מחלוקת בירושלמי אם גם קדושת העיר מתחללת

בירושלמי (מעשר שני, פרק ג הלכה ג) איתא:

9. הנצי"ב (ויקרא כו, לא) הקשה על גירסת תוספות כפי שהקשיתי מדוע תלתה הגמרא את המניעה מלהקריב בכור בחורבן הבית, היה לה לתלות את הדבר בכך שנהרס המזבח, והסיק מזה שצ"ל שיש איסור להקריב בכור גם אם יש מזבח לאחר שחרב הבית היות ונאמר "ולא אריח בריח נחחכם". אבל בפשטות ולא אריח אינו איסור אלא ציון עובדה שלא יקריבו קרבנות, וכל הקשר הגמרא הוא לדמותו דין זה לדין נפגם המזבח מורה שמדובר בחסרון מצד המזבח. ולפי גירסת רש"י ניחא בפשטות שתלה בחורבן הבית כי הוא הגורם לכך שהמקום חולל על ידי הפריצים ולכן אי אפשר להזות את דם הבכור גם אם יבנו מזבח.

10. לפי זה יובנו דברי רש"י בפסחים לט ע"ב ד"ה כעין, דכתב שאין מעלים מעשר שני בזמן הזה אלא אם כן נסבור שקידשה לעתיד לבוא. ולכאורה השיטה העקרית בגמרא היא כמ"ד קדשה לעתיד לבוא, ולמה כתב בסגנון המורה שהעיקר דלא קדשה, ושכך נוהגים למעשה, אלא כוונתו שלא מעלים משום דרשת הגמרא אליבא דמ"ד "באו בה פריצים וחללוה", ורק למ"ד קדשה לעתיד לבוא לענין שלא פקעה קדושה כלל שייך לומר שיעלו, ולא קיימא לן כוותיה.

אמר רבי זעירא: רבי חנינא ורבי יונתן ורבי יהושע בן לוי עלו לירושלים, נתמנו להן פירות וביקשו לפדותן בגבולין (צ"ל כגבולין, דהיינו שסברו שמותר לפדותם בירושלים), אמרה לון חד סבתא אבוכון לא הוון עבדין כן אלא מפקרן (צ"ל מפקין) חוץ לחומה ופודין אותן שם. סבתא הוות סברה מימר רואין את המחיצות כאלו עולות, ואילין רבנן הוין סברין מימר אין רואין את המחיצות כאלו עולות. סבתא הוות סברה מימר כרבי ליעזר, ואילין רבנין הוין סברין מימר כרבי יהושע.

והגר"א שם גורס בסיפא במקום סבתא הוות סברה מימר כרבי ליעזר וכו':

סבתא סברה מימר כרשב"י ואילין רבנן סברי מימר כת"ק.

לפי גרסת הספרים הגמרא תולה את המחלוקת בדברי רבי יהושע ורבי אליעזר במשנה בעדויות פרק ח משנה ו:

אמר רבי אליעזר: שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושים קלעים להיכל וקלעים לעזרות אלא שבהיכל בונים מבחוץ ובעזרה בונים מבפנים. אמר רבי יהושע: שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, ואוכלים קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים. קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

לפי פירושם יוצא שהגמרא מבינה שלר"א קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא, ואין מקריבים ללא בית בנוי ומקודש, לכן העמידו קלעים עוד לפני שגמרו את הבניין כדי שיוכלו להקריב. וזו היא סברת האמוראים שרצו לנהוג בירושלים כמחוץ לירושלים. לעומת זאת הסבתא סברה כר"י שקדושת ירושלים לא בטלה, אלא שמכל מקום רשאים להוציא את הפירות מירושלים ולפדותם בחוץ גם בזמן שנוהגת קדושה. אך קצת קשה על ביאור זה למה כפלה הגמרא את דבריה, היתה צריכה רק לומר שהסבתא סברה שהמחיצות עולות כרבי יהושע! וגם למה לא נקטה את לשון רבי יהושע במשנה שקדושה ראשונה קדשה לעתיד?

אך נראה שלפי גרסת הגר"א מיושב כפל הלשון – שהכוונה כאן להוסיף שנחלקו במחלוקת רשב"י וחכמים במשנה שם, דלת"ק מחיצות קולטות ולרשב"י מחיצות אינן קולטות, וכוונת הגמרא שהסבתא סברה שהמחיצות עולות, ולכן כשהפירות בירושלים אין לנהוג בהם כגבולים, וסברה נמי כרשב"י שהמחיצות אינן קולטות ולכן אמרה שמותר להוציא את הפירות מחוץ למחיצה, ואילו חכמים יכולים לסבור כת"ק שמחיצות קולטות, אלא שלדעתם אין בזה נפק"מ כי אין רואים את המחיצות כעולות, וכיון שהן אינן קיימות יכול לנהוג כגבולים. ומסיקה שם הגמרא שרבי פנחס חשש לדין ולדין, ולפי הגר"א הכוונה שחוששים שהמחיצות כעולות וקלטו מחיצות, ולכן טמא את הפירות לפני שפדה אותם ואמרו דהלכתא כוותיה.

ונראה שלפי גרסת הגר"א מתיישבת גם הקושייה מדוע נקטה הסבתא בלשון 'מחיצות עולות' ולא כלשון המשנה 'קדשה לעתיד', די"ל שהדיון בעיקרו הוא על מחיצות ירושלים (ומשמ הועתק לשון זו לסנהדרין א, ג), האם יש להם דין של חומה ומחיצה למרות שנהרסו, ולמסקנה לענין פדיון מעשר מחשיבים את המחיצות כעולות לכל דבר. ולפי זה השאלה האם קדושת ירושלים מחוללת על ידי שבאו בה פריצים היא מחלוקת הסבתא וחכמים, ולהלכה קיי"ל שאינה מחוללת הן לפי הבבלי והן לפי הירושלמי.

ח. דין מורא מקדש לאחר שחולל בידי פריצים (שיטת הרמב"ם והראב"ד)

בהלכות ביאת מקדש פ"ג הביא הרמב"ם את דיני שילוח הטמאים מהמקדש והר הבית, ולא ציין שם אם הדבר נוהג גם לאחר חורבן הבית או לא.

ובהלכות בית הבחירה (פרק ו הלכות יד-טז) פסק:

זה שעשה עזרא שתי תודות זכרון הוא שעשה, לא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא. לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם, ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים.

ועוד כתב בהלכות בית הבחירה ז, ז:

אף על פי שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבנינו, לא יכנס אלא במקום שמוחר ליכנס שם, ולא ישב בעזרה, ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח שנאמר (ויקרא כו, ב) "את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו", מה שמירת שבת לעולם אף מוראת מקדש לעולם.

ובהלכות מעשר שני ונטע רבעי ב, א פסק:

מעשר שני נאכל לבעליו לפניו מחומת ירושלים, שנאמר "ואכלת לפני י"י אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם וגו'". ונוהג בפני הבית ושלא בפני הבית. אבל אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית, שנאמר "מעשר דגנך תירושך

ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך", מפי השמועה למדו מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית.

הראב"ד הקשה על הרמב"ם (בהשגה להל' בית הבחירה ו, יד):

סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו. ובכמה מקומות במשנה (לגבי מעשר שני אמרו) אם אין מקדש ירקב, ובגמ' אמרו דנפול מחיצות (שאמרו בבא מציעא נג ע"ב דנפול מחיצות אין אוכלים מעשר), אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא לא חלק בין מקדש לירושלים לשאר א"י. ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו לרבי יוסי דאמר קדושה שנייה קדשה לעתיד לבא, לא אמר אלא לשאר א"י אבל לירושלים ולמקדש לא אמר, לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד י"י לעולם. כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו, לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת.¹¹

הראב"ד מקשה על החלוקה שעושה הרמב"ם בין קדושת המקדש וירושלים שאינה בטלה ובין קדושת הארץ שבטלה בחורבן, וכותב: "ולא ידעתי מאין לו!" כמו כן כותב הראב"ד שלא מסתבר שקדושה שנייה קידשה לעתיד לבוא גם את המקדש, שהרי עזרא ידע שמידות המקדש עתידים להשתנות בעתיד, ובלאו הכי יצטרכו לקדשו, ולכן מסתבר שמלכתחילה קידשוהו רק עד שיחרב.

הכסף-משנה (שם בפ"ו) כתב ליישב את הקושייה למה קדשוה, שהוא משום שאולי בזמן החורבן יותן לנו רשות להקריב. אך נשאר בצ"ע מקושיית הראב"ד דהמשנה אומרת בענין מעשר שני שאם אין מקדש – יירקב, משמע שחסרון המקדש מפקיע את קדושת ירושלים. ויש אחרונים שתירצו בזה שכוונת דין זה לפי הרמב"ם הוא שכשאין מזבח יירקב, אך בספר עבודה-תמה כתב דאמנם אכילת מעשר שני אפשרית רק בזמן דאיכא מזבח, אך קושיית הראב"ד היא מלשון המשנה "אין מקדש".

ובמעשי-למלך כתב ליישב את קושיות הראב"ד, דהרמב"ם סובר שקדושת המקום מחוללת כל זמן שבאו בה פריצים. ואם כן י"ל שמה שנאמר אם אין מקדש ירקב הוא משום שבאו בה פריצים ואי אפשר לבנות מזבח כיון שהקדושה מחוללת, ומכל מקום קדשוה בקדושה הקיימת לעולם כדי שאם יסולקו הפריצים יוכל להקריב גם לפני הגאולה השלמה.¹² ולפי פירושו זה שהרמב"ם סובר שכל עוד שיש פריצים הקדושה מתחללת הסיק המעשי למלך שלהרמב"ם איסור הכניסה היום הוא רק משום דלאו אורח ארעא.

11. החתם-סופר (יו"ד סי' רלג) כתב שטעמו של הראב"ד שסובר שהנכנס למקדש בזמן הזה אין בו איסור כרת, הוא מדין "באו בה פריצים וחללה". אך לענ"ד מהראב"ד מבואר להדיא שטעמו משום שבקדושה שנייה מלכתחילה קידשו את המקדש רק עד שיחרב.
12. ולגבי מה שהקשה מהא דנפלו מחיצות, כתב במעשי-למלך שהוא דין מיוחד, כיון שכבר היה תחילה בתוך המחיצות, נפסל אם לא יחזרו לבנותם, וראה הר הקודש (עמ' קכ) ביאור אחר.

ולענ"ד גם אם נאמר שהלשון "אין מקדש" אינה מכריחה לומר שהחסרון הוא מצד הקדושה,¹³ עכ"פ יותר מסתבר לומר שכך הבין הרמב"ם בגלל שכך פשט הסוגיות לפי מה שביארתי בפרק ו, וכן משמע שלדעת הרמב"ם אין חיוב כרת לגבי הכניסה, שהרי לא הזכיר שיש חיוב כרת גם בזמן הזה,¹⁴ ולגבי מורא מקדש הביא את דרשת הגמרא ביבמות ו ע"ב ממפסוק מיוחד שיש היקש בין שבת למקדש להורות שהיא קיימת, וגם הפסוק שהביא בפ"ו "והשימותי את מקדשיכם" נדרש לעניין קלות ראש ומורא מקדש, ואם כן אדרבה מדהוצרך לפסוק מיוחד על מורא מקדש משמע שעיקר הנפקא מינה בזה למעשה היא לעניין מורא מקדש ולא לענין איסור המחנות.¹⁵ ומכל מקום אפשר שבניגוד לדברי המעשי-למלך,

13. כפי שהעיר בזה הראי"ה קוק במשפט כהן (סי' צו) דאפשר שהכונה היא שאין לנו יכולת לאכול בקדושת המקדש, מפני הטומאה, או מפני המלכות המעכבת, שזה גם כן נכלל בכלל "ואם אין מקדש". וכן הוא לשון הרמב"ם (תשובה א, ג): "בזמן הזה שאין לנו בית המקדש ומזבח כפרה אין שם אלא תשובה", והכונה שם שאין לנו שעיר המשתלח, והיינו מפני העיכוב שאי אפשר לנו על כל פנים לקיים את חובת העבודה, יהיה מאיזה טעם שיהיה.

14. וכ"כ הרב יהודה ברוור (שער דלתי הלבנון; מובא בספר 'מורא מקדש' עמ' 39). וראה בדברי הרב חיים הירשרזון (מלכי בקדש ח"א) שחילק בין דיני המחנות לקדושת המחיצות. אך לפי האמור נראה יותר שהרמב"ם לא כתב כך משום דין "באו בה פריצים" שמחלל גם את הקדושה.

15. [הערת מערכת: רוב מוחלט של רבותינו האחרונים, ובראשם נושאי כלי הרמב"ם, הרדב"ז ומרן הכסף-משנה, הבינו את הרמב"ם כפשוטו, שכיון שקדושת המקדש לא בטלה כל איסורי הכניסה בטומאה קיימים בלי שינוי, והנכנס למקום העזרה בכרת. הרב עידוא רוצה ללמוד ממה שהרמב"ם לא כתב במפורש שאיסורי הטומאה חלים גם בזמן שהבית חרב, לעומת דין מורא מקדש בו ציין הרמב"ם במפורש שהוא קיים גם כשהבית חרב, אך הדברים הפוכים, הרמב"ם לא הזכיר כלל את עניין "באו בה פריצים וחללוה", וא"כ כשפסק שקדושת המקדש לא בטלה ממילא ברור שכל איסורי הכניסה בטומאה עומדים בעינם.

בהסבר הטעם שדווקא בדין מורא מקדש הזכיר הרמב"ם שנוהג גם בזמן הזה, יש לומר שלגבי דין זה הייתה הווא אמינא שאינו תלוי בקדושה לבד, אלא בקיומו הממשי של המקדש. ועוד יש לומר שזה מפני שבדין מורא מקדש יש גם הלכה שאינה נוהגת כשהבית חרב (הל' בית הבחירה ז, ח), ולכן צריך היה הרמב"ם לומר ששאר הדינים נוהגים גם כשהבית חרב. ועוד יש לומר שהרמב"ם לא מרבה להביא דברים שאינם מפורשים בחז"ל, ולכן הזכיר זאת דווקא בדין מורא מקדש, שבו יש דרשה מפורשת של חז"ל שהוא גם בחורבנו.

תגובת המחבר: א. אכן זה שהרמב"ם לא כתב שאיסורי המחנות נוהגים גם בזמן הזה, אפשר לבאר בכמה אופנים, אך לענ"ד עכ"פ נראה שלדעת הרמב"ם האיסור מחמת דיני מחנות אינו בתוקפו ממה שכתב (הל' בית הבחירה ז, ז): "אף על פי שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במורא כמו שהיה נוהג בו בבנינו, לא יכנס אלא במקום שמותר ליכנס שם... שנאמר 'את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו', מה שמירת שבת לעולם אף מוראת מקדש לעולם". וקשה, שבהלכות שלפני כן הרמב"ם מפרט את דיני מורא מקדש כפי שנהגו בזמן המקדש, ומדוע כתב שאין להיכנס מחמת מורא מקדש רק כשפירט מה נוהג בזמן הזה, ולא הזכיר דבר זה בין שאר דיני מורא מקדש שפירט לפני כן. וביארתי שזה משום שבזמן שהמקדש קיים הכניסה היתה אסורה מחמת קדושת מחנות, ובא להשיענו שאף על פי שבזמן הזה ש"באו בה פריצים" קדושת מחנות מחוללת, מכל מקום אין

לשיטת רמב"ם טמא הנכנס למקום האסור לו עובר איסור דאורייתא, אך לא מצד איסור המחנות אלא מצד מורא מקדש.¹⁶

ונראה לדקדק שכניסת טמא בזמן הזה אינה אסורה מדיני מחנות לפי הרמב"ם, גם מהאופן שבו הביא הרמב"ם את פרטי דיני מורא מקדש בפ"ז. הרמב"ם פותח בפירוט הדברים האסורים מחמת מורא מקדש כמובא בלשון חז"ל בספרא (קדושים ג ז, ח-ט). בהלכה ה' ציין הרמב"ם שבגלל מורא מקדש אסור להקל ראשו כנגד שער המזרח, ובהלכה ו ציין שבגלל זה גם אסור לשבת בעזרה. לאחר מכן בהלכה ז המובאת לעיל כתב שבזמן הזה אסור להקל ראש, ואסור לשבת בעזרה, ואסור להיכנס למקומות האסורים. ותמוה – מדוע ציין בהלכה ז את שלושת הדברים האלו, כשלפני כן הזכיר עוד דברים אחרים, אם הוא סובר שכל הדברים קיימים לא היה צריך לפרט דבר, ומדוע הביא רק עתה את האיסור להיכנס למקומות שלפני כן לא הוזכר כלל שהוא חלק מציווי מורא מקדש.

ובשלמי-יוסף (ברכות סי' קצו) כתב שלדעת הרמב"ם יש חיוב בזמן הזה רק על הדברים שכתב בהלכה ז, שהם דברים האסורים מחמת המקום, דסובר שאר הדברים האסורים מחמת מורא מקדש נאסרו מחמת הבית, ולכן אינם נוהגים אלא בפני הבית. אך לענ"ד קשה, מנין לרמב"ם לתלות דווקא את שלושת הדברים האלו בדברים הנוהגים מחמת המקום,

---

להיכנס למקומות שהיה אסור להכנס מחמת מורא מקדש, שענין זה נוהג לעולם, ולא מושפע מזה שבאו בה פריצים. אמנם הרמב"ם לא כתב בהלכותיו את המילים "באו בה פריצים", אך ברור שהוא סובר שפסוק זה מלמד לדורות שקדושת המקדש חוללה ממה שכתב בתשובותיו (פאר הדור סי' קלא; הובאה להלן פרק ט), ודוקא בגלל שהרמב"ם אינו מרבה לכתוב דברים שאינם כתובים בגמרא במפורש מובן מה שלא כתב במפורש ש"באו בה פריצים" משפיע על דיני קדושת המחנות, שהרי דבר זה לא כתוב במפורש בגמרא, ולכן הרמב"ם לא כתב דין זה במפורש, וסמך על כך שנדייק את הדין מדבריו.

ב. גם מגוף דרשת חז"ל (ביבמות ו ע"א) שהוצרכו לדרשה מיוחדת לענין מורא מקדש, משמע שיש דינים הנובעים מהקדושה שאינם בתוקפם כשהקדושה מחוללת. וכך נראה גם מהגמרא (ברכות סא ע"א) שדיני קלות ראש אינם נוהגים בזמן הזה במילואם, דמשמע שעכ"פ הדינים הנובעים מחמת קדושת המקדש אינם נוהגים במילואם היום. וראה משפט כהן (סי' צו עמ' קצג) שמביא את הסברה ללמוד מדיני קלות ראש שאינם נוהגים במילואם, אלא שלדעתו ההשוואה מלמדת שדיני טומאה קיימים לכל הפחות באופן חלקי, כמו דיני מורא מקדש. ולענ"ד סברה זו יכולה רק להביא למסקנה שיש איסור דרבנן, אבל אינה מלמדת איסור דאורייתא.]

16. כתבתי רק "אפשר" משום שאפשר להבין דכוונת הרמב"ם בפ"ז לאסור כניסה מדין מורא מקדש רק להיכן שהיה אסור להיכנס בלא קשר לדיני טומאה, דהיינו עזרת כהנים שאין נכנסים בה ישראל אלא לצורך הקרבן, ומהמזבח ואילך שאין נכנסים פרועי ראש ובעלי מומים, וההיכל שאין נכנסים בו ללא רחיצת ידים ורגלים מהכיור, וקודש-הקודשים שאין נכנס בו אלא כוהן גדול. והסברה לחלק בזה שטומאה אינה מונעת את הכניסה מדיני מורא מקדש כיון שהטומאה אינה ניכרת. ואע"פ שבמורה נבוכים (ח"ג פרק מז) כתב הרמב"ם על כל דיני הכניסה שהם קשורים למורא מקדש, לא ברור שכך דעתו להלכה.

ועוד שהרי מפורש בירושלמי (פסחים פ"ז הי"ב) שגם חליצת נעלים נוהגת בזמן הזה, והיא עניין הנלמד מ"של נעלך כי המקום אשר אתה עומד עליו", ובוודאי הוא עניין של כבוד המקום. גם בספרא הנ"ל מובאים כל האיסורים כחובה בזמן הזה.¹⁷

לכן נראה שהרמב"ם נקט בשלוש הדוגמאות האלו משום שיש בהן חידוש. **בהקלת ראש** יש חידוש משום הדין (שמבואר בגמרא בברכות סא ע"ב) שהקלת ראש מחוץ לתחום הבית אסורה רק בזמן שהמקדש קיים, ולכן צריך להדגיש שעל כל פנים בתוך תחום הבית הדבר אסור. **בישיבת העזרה** יש חידוש שכן ממנה נלמד שעל כל פנים גם בזמן הזה טהור רשאי להיכנס אפילו לעזרת ישראל, אף על פי שהיום אינו נכנס לצורך עבודת המקדש, כיון שעל כל פנים יש מצוה להתפלל שם ולהתקרב לקודש, וקמ"ל שעל כל פנים ייזהר שלא לשבת.¹⁸ **ובכניסה למקומות האסורים** החידוש הוא שאף על פי שאין היום את האיסור מצד קדושת מחנות, מכל מקום יש להקפיד בהלכות שהיו בזמן בית המקדש מחמת מורא מקדש.

ולפ זה נראה שהרמב"ם הביא את דין הכניסה במקומות אסורים רק בהלכה זו העוסקת בזמן הזה כדי ללמדנו שמשמעותו העיקרית של דין זה היא דוקא בזמן הזה, כי בזמן המקדש בלאו הכי הדבר נאסר מחמת קדושת מחנות.¹⁹

ועל דברי הראב"ד כתב במלכי-בקדש ח"א (שאלה שנייה) כתב שייטכן לפרש שהראב"ד לא בא בעניין זה כמשיג, אלא כמציין שמכל מקום אין בו כרת, ובאמת כן היא גם דעת הרמב"ם. אך לענ"ד יותר מסתבר שהראב"ד כותב כל דבריו כאן כמשיג, כי משמע שהסיום הוא פועל יוצא של מה שכתב בתחילה לחלוק על הרמב"ם ולומר שהקדושה בטלה, והוא משום דהבין מהרמב"ם בפ"ז כפי שהבינו רבים ממפרשי הרמב"ם (וכן סבר הראי"ה קוק במשפט כהן סי' צו) שגם לעניין הכניסה הקדושה קיימת כפי שהיתה, אלא שמכל מקום לפי האמת נראה שהרמב"ם סבר שאין בו כרת.

והנה דנו האחרונים אם לדעת הראב"ד יש עכ"פ איסור דאורייתא, ולענ"ד נראה שכוונת הראב"ד שאין כל איסור דאורייתא דכיון שטעם הראב"ד לפוטרו מכרת הוא מחמת ביטול הקדושה, אם היה סבור שיש צד מסויים של קדושה שנשאר היה לו לפרט שבזה עכ"פ הוא

17. לכן גם לא מסתבר כפי שכתבו כמה אחרונים (פרי אפרים על ברכות סא, מקדש הקודש על הל' בית הבחירה סי' קלא. אשל אברהם על זרעים עמ' פה, והובאו בספר מורא מקדש של ידידי הרב הלל בן שלמה) שבזמן הזה נאסרה רק ריקקה בהר הבית.

18. כפי שכתב שם במשנת-יעקב ללמוד מזה שאע"פ שאסור להיכנס שלא לצורך מצוה, מותר להיכנס גם בזמן הזה להתפלל, וחשיב שפיר כניסה לצורך מצווה.

19. גם אם כוונת הרמב"ם לאסור מחמת דין זה רק את המקומות שאסורים גם שלא מצד דיני מחנות (כפי שכתבתי לעיל הערה 15), בסופו של דבר בזמן המקדש כל האיסורים האלו היו חלק מדיני המחנות, וכוונת הרמב"ם ללמדנו במה שכתב זאת רק בהלכה זו שאיסורים אלו שמצד מורא מקדש עומדים בפני עצמם דווקא בזמן הזה.

מודה.²⁰ ומכל מקום מסתבר שאין כוונת הראב"ד להתיר לגמרי, שהרי מפשט הגמרא משמע שאפילו כאשר חל דין "באו בה פריצים" קי"ל שלא אורח ארעא להשתמש חולין במה ששימש לקודש, ולכן אם הראב"ד היה סבור שאפילו איסור דרבנן ליכא היה לו לפרש כן כדי להוציא מפשט הגמרא, וכן נראה מלשונו שאין כרת ומשמע שאיסור כלשהוא יש. וכן נראה לומר בדעת הרשב"א בשבועות טז ע"א שפסק כמ"ד לא קדשה לעתיד לבוא גם לגבי קדושת המקדש,²¹ שעכ"פ כיון שלא ציין שאף איסור דרבנן ליכא כפי משמעות הגמרא בעניין "באו בה פריצים", מסתבר שאכן איכא איסור דרבנן.

אמנם לשיטת הר"ן שלמסקנת הגמרא לא אמרינן לאו אורח ארעא (ראה לעיל פרק ה), יש מקום להתיר כל זמן שבאו בה פריצים. אלא שמהר"ן אין גילוי שסובר דבאו בה פריצים הוא גם לגבי קדושת המחנות. ונמצא שמבין כל הראשונים המקילים בקדושת המקום בזמן הזה, רק במאירי בשבועות טז מצינו היתר לכתחילה שכתב שעל פי הראב"ד נהגו להקל להכנס למקום, והיינו שהוא היתר לכתחילה.

ומכל מקום במה שכתבתי שלרמב"ם האיסור בימינו הוא רק מצד מורא מקדש ולא מצד קדושת המחנות, יש נפקא מינה בהקלה על הכניסה על פי מה שכתב (בהלכות בית הבחירה ז, ח): "בזמן שהמקדש בנוי אסור לו לאדם להקל ראשו מן הצופים ולפנים". והוא על פי מימרה של רבי יוחנן (האומר קדשה לשעתה ולעתיד לבוא) בברכות סא ע"ב שלא אמרו "אלא בזמן שהשכינה שורה", מבואר שאע"פ שקדושת השכינה לא בטלה היא אינה שורה, ובפשטות יש לומר שאינה שורה מפני שבאו בה פריצים (ויש מכאן מקור נוסף לדין זה), ולכן אף שהרמב"ם אומר שדיני מורא מקדש נוהגים היום ולכן אסור להיכנס למקומות האסורים, מכל מקום במה שהחמירו חכמים כתוספת חומרה לא חששו אלא בזמן שהשכינה שורה ממש. וכ"כ בקרית-ספר פ"ז שטעם הקולא בזה הוא מכיון שזו תוספת של חכמים.²²

ולפי זה מסתבר שלדעת הרמב"ם אין לחוש לאיסור הכניסה דרבנן של חיל ועזרת נשים בזמן הזה, ויתכן שרמז על זה באומרו שם בפ"ז הי"א שהחיל ועזרת נשים הם מעלה יתרה

---

20. ואף שדברי הרמב"ם בזה שקדושתם אע"פ שהם שוממים היא דרשת חז"ל (מגילה כח ע"א) שנפסקה להלכה גם בבית כנסת, והראב"ד אינו חולק עליה, ולכאורה כל שכן שתנהג בבית המקדש, אך י"ל שהוא רק כמו בבית כנסת שלא ינהג בו קלות ראש, ולא לדינים המיוחדים לבית המקדש. ואין להביא ראיה שהראב"ד סובר את דין מורא מקדש מפירוש הראב"ד לספרא שלא העיר על דין זה דבר, כי לא ברור כלל שפירוש זה הוא של הראב"ד בעל ההשגות. ראה מה שכתב בזה הרב עזריה אריאל (אמונת עתיך גליון 112 עמ' 153).

21. מדבריו במגילה י ע"א עולה שעכ"פ אין היתר במות, ואין זה סתירה לדבריו בחידושו בשבועות.

22. ואין לומר שטעם הקולא בגלל שהוא מחוץ להר הבית, כי בהלכה שלאחריה כותב הרמב"ם את האיסור לישון בין מזרח למערב כחלק ממורא מקדש, וכתב שזה נוהג גם בזמן הזה.

בבית עולמים, דהיינו רק בזמן הבית, וזה כפי שעולה לדינא מדברי הרדב"ז בתשובתו (ב, תרצא).²³

ט. חזרת הקרקע לקדושתה לאחר שנסתלקו הפריצים

הראינו לעיל שמסתבר לבאר את דברי הרמב"ם בדין קדושת המקום כמבוססים על דין "באו בה פריצים", ואף על פי שבהלכות לא הזכיר הרמב"ם בפירוש את דין "באו בה פריצים" מצינו בתשובת הרמב"ם (שו"ת סימן רט; בהוצאת פריימן סי' קמח, ובפאר הדור סי' קלא) שדין זה היה פשוט לרמב"ם להלכה. הרמב"ם דן בעניין ספרי קודש שנשדדו מבית כנסת על ידי גויים ברשות הסולטן, ונפדו מהם ע"י ישראל, ונשאלה השאלה האם חייב הפודה להשיבם לאוצר בית הכנסת, וזו לשון הרמב"ם:

שאלה: מה יאמר אדוננו בדבר מי שקנה מן הבודזים ספרי הקדש, שהיו שייכים לאחד מבתי כנסיות שבערים, האם קנה אותם או כופין אותו להחזירם? ואם כופין אותו, הנותנים לו (המעות), שבהן קנה, אם לאו? והאם יחזירם לאותו בית הכנסת או לזולתו? יורנו רבנו ושכרו כפול מן השמים.

התשובה: אם זו הביזה נעשתה בפקודת סולטאן, הרי (קנהו) ובטל דין הקדש, ואפילו כלי המקדש אם נבזזו, בטלה קדושתם. אמרו "ובאו בה פריצים וחללוה". אבל אם נבזזו שלא ברשות סולטאן, יישבע בנקיטת חפץ, כמה הוציא, ויטול, ויחזור זה הספר למקומו, כדין מי שנראה אצלו, שנגנבו כליו או ספריו.

מבואר שלפי הרמב"ם, יש ללמוד מדין "באו בה פריצים" שרשות הסולטן מגדירה את החפץ כגזול ביד הבודזים וכשלהם.

המהרש"ם (דעת-תורה סי' קנג ס"ז) כתב שדברי הרמב"ם נאמרו דווקא על כלים, שניתן לגזולם, אבל בית הכנסת עצמו לא התחלל ונשאר ברשות הקדש בית הכנסת, כי קרקע אינה נגזלת. אך בשו"ת יביע אומר (ח"ח סי' טז) ובשו"ת שבט הלוי (חלק ט' סי' ל"ג) הקשו

23. אכן הרדב"ז עצמו סובר כרוב מפרשי הרמב"ם שאיכא כרת בזמן הזה. וכבר האריכו לדון מדוע היקל בעניין החיל ועזרת נשים. ונראה לענ"ד עתה שהוא לפי דרכו בתשובה (ב, תרלג) שדיני קדושת ירושלים בתקנת חכמים אינם נוהגים בזמן הזה כשליכא להם טעם. וכתב שתקנות שנועדו ליפות את ירושלים אינן נוהגות כי בטל הטעם כשהיא ביד גויים, ונראה שמבין שתקנות שנתקנו כתוספת הידור לקדושה דאורייתא אינן נוהגות כשמקום הקדושה ביד גויים, ולפי זה י"ל דכיון שהחיל ועזרת נשים הם מעלה יתירה בבית עולמים, הרי גם הן תקנות שנועדו להדר את הקדושה דאורייתא ולכן י"ל שאין נוהגים בהם אלא בזמן שהבית קיים. גם יש צד נוסף להקל בחיל, מצד דעת הראשונים (בריש חולין) שאיסור החיל לא נהג בכל מקום מהחיל אלא במקום ששימש לכניסה ויציאה במזרח. וראה גם בדברי הרב קורן בספרו חצרות בית ה' פרק שישי שהוכיח דדעת הרמב"ם (על פי הירושלמי) שדיני מחיצות אינם תלויים בקדושה אלא בהקמת המחיצה, וכשאין מחיצה אין דיני המקום חלים.

על המהרש"ם מדברי הראב"ד והרמב"ן על הגמרא בעבודה זרה הנ"ל שלא חלקו בין קרקע לכלים. ולענ"ד בעיקר יש להעיר מהתרגום לפסוק שמבואר שהחילול הוא גם על הקרקע, ואם כן אינו נוגע לדיני גזל.

אלא שלכאורה אפשר לחלק בין תשמישי בית הכנסת לבית הכנסת עצמו, כחילוקו של המהרש"ם אך לא מטעמיה, משום שאעפ"י שקדושת הקרקע מחוללת, נראה שהיא חוזרת לקדושתה כשחוזרת לידי ישראל. דהא חזינן דלמ"ד קידשה לעתיד לבוא לא הצריכו שוב קידוש דאורייתא בימי עזרא, וגם למ"ד לא קידשה לעתיד לבוא הוצרכו לקדש מחמת שכל הקדושה הראשונה פקעה גם לדיני ארץ ישראל על ידי החורבן ולא מחמת דין "באו בה פריצים", וכן משמע דלא הצריכו כלל קידוש בימי היוונים אפילו כזכר, ונראה שטעם הדבר הוא מפני שהקרקע נשארה במקומה. ולפי זה רק לגבי כלים אומר הרמב"ם שאין חזרתם לידי ישראל מחזירה אותם לרשות ההקדש, דהא לגבי כלים חזינן דהדינר הותר בימי הרומאים גם כשחזר לידי ישראל, והוא מכיון שכבר יצאו ממקום קדושתם, אבל הקרקע חוזרת לקדושתה, ולכן אין להקל בבית כנסת שבאו בו פריצים וחללוהו.²⁴

וראיתי שהרב משה שפירא (הר הקודש עמ' קכח ו-רסו) כתב שאין לומר שהקדושה חוזרת, כיון דחזינן שעזרא הוצרך לקדש שוב (וכן כתב בהערות הררי-בשדה על מקדש-מלך עמ' כה), אך לענ"ד עיקר כדביארתי, שקדושת עזרא לא באה להחזיר קדושה שחוללה מדין "באו בה פריצים" אלא משום שהיה חורבן גמור, ובגללו למ"ד לא קדשה לכל עניין הסתלקה הקדושה לגמרי, ולמ"ד קדשה עכ"פ היה צריך לעשות זכר לקידוש מחודש.

י. הסוברים שבזמן הזה יש כרת

איתא בגמרא שבועות (יד ע"ב):

בעי ר' ירמיה: בן כבל שעלה לארץ ישראל ונעלם ממנו מקדש מהו לענין חיוב הבאת קרבן?

שאלת הגמרא היא האם דינו כמי ש"נתעלמה ממנו הלכה" דפטור מקרבן, וכתבו תוספות (שם) דבהכרח מיירי בזמן הזה, שמקום המקדש אינו ידוע לכולם ולא היה לעולה מבבל

24. לעצם הדין בבית כנסת יש להעיר עוד, דבלאו הכי כל ההיקש של הרמב"ם מדין בית מקדש לבית כנסת אינו מוכח, כי בית כנסת אינו הקדש גמור, וכן מצינו בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ה) שדן בבית כנסת שגרשו ממנו את היהודים וכתב שיש מקום לומר דשאני בתי כנסיות מדכתיב "ההשימותי מקדשיכם - קדושתן אעפ"י שהם שוממין", וקרא ד"באו בה פריצים וחיללוהו" דמשמע דזכו בה גוים אינו עניין לבית הכנסת, ואמנם התשב"ץ מסיים שמכל מקום הכא הופקעה קדושת בית הכנסת כי זכה בהם המלך מדינא דמלכותא, ומתחלה כשהוקדש על תנאי זה הוקדש. אך לכאורה גם טעם זה של התשב"ץ הוא מחודש, ועכ"פ אינו שייך בבתי כנסת בארץ ישראל, ואכן הגרע"י ביביע אומר ח"ח סי' טז הסיק שלמעשה אפשר להקל בבית כנסת רק בצירוף דברים נוספים.

את מי לשאול, שאם יש לו את מי לשאול אין זה נחשב כ"נתעלמה ממנו הלכה", אלא כמי שיש לו ידיעה, כפי שאמרו שם שהיכא דלא ידע אי שרץ טמא אי צפרדע טמא, אינו חשוב כמי שנתעלמה ממנו הלכה כי "זיל קרי בי רב הוא".

על פי זה פסקו הכפתור-ופרח (פרק ו), האגודה (שבועות פ"ב סי' ד), התשב"ץ (ח"ג סי' רא) והחינוך (מצוה שסג), שגם בזמן הזה איכא כרת. גם היראים כתב שיש לחוש לזה, וכן פסקו המג"א והמ"ב בסי' תקסא, ואחרונים רבים.

ולכאורה יש להביא סיוע לדבריהם ממדרש שיר השירים פרשה ד:

"ומדברך נאווה" – מדברך יאי, מדברתיך יאיא. א"ר אבא בר כהנא: אף על פי שהוא מדבר, חייבין על מחיצתו עכשיו כשהוא חרב, כשם שמחויבין על מחיצתו כשהוא בנוי.

אמנם על ההוכחה שהביאו מבן בבל, יש להשיב שי"ל דמיירי היכא שכבר נבנה מזבח ובטל חילול הפריצים, דהרי הדיון בגמ' הוא האם חייב קרבן, וכבר ראינו שגם דין "אוכלים מעשר שני אע"פ שאין בית" נאמר בסתם אבל הכוונה היא דווקא כשיש מזבח. ומה שהקשו התוספות דבזמן זה זיל קרי בי רב הוא, יש לומר שלא שייך לומר כך בעניין גבולות המקום, שהוא דבר שאינו מסומן.

ובאשר למדרש, יש לפרש שהכוונה לאיסור מדין מורא מקדש, או אפילו רק משום דלאו אורח ארעא וסמכו חכמים דבריהם על הפסוק, ואולי דבר זה רמוז במה שפתח "מדברך יאי מדברתיך יאיא", מדברתיך פירושו הנהגתך, כלומר מה שכנסת ישראל הנהיגה להתייחס למקום כשהוא חרב כאילו אינו חרב, והיינו משום דלאו אורח ארעא.

יא. איך יתכן שיש חיוב כרת לאחר שבאו בה פריצים

לפי מה שביארנו בפרקים הקודמים, לכאורה צ"ע גדול על הסוברים שיש חיוב כרת בזמן הזה בכניסה למקום המקדש, והלא דין "באו בה פריצים" מוסכם על כולם.

ביישוב קושייה זו כתב הגר"ע יוסף (יביע אומר, ח"ח סי' טז) שיש לחלק בין קדושת בית המקדש לקדושת קרקע, כיוון שקיימא לן בזבחים (כד ע"א) שדוד קידש את בית המקדש את הרצפה עד תהום ארעא, משום הכי לא נתחללה קדושת המקדש לגמרי. ויש לציין שקדם לגרע"י לחלק באופן הזה הישועות-מלכו (י"ד סי' טז).

אך לענ"ד חילוק זה אינו מובן בסברה, מאי נפקא מינה עד היכן הוא מקודש. וגם אינו נראה כך מדברי התשב"ץ (חלק ג סימן ה) שכתב את דין "באו בה פריצים" גם על קרקע בית כנסת, אף שגם הוא פוסק שהנכנס למקדש בזמן הזה חייב כרת, ולא דן כלל בשאלה אם קרקע בית כנסת מקודשת עד התהום או לא.

ובמהר"ם שיק (פרשת קדושים) מחלק בין קדושת קרקע לקדושת בית המקדש באופן אחר, דהקרקע קדושה מצד קדושת שכינה מששת ימי בראשית, משא"כ קדושת מחיצות דשייך בזה "באו פריצים וחיללוה" ובטלה לגמרי.

אך גם חילוק זה אינו ברור לי, דכיון שקדושת המקום מששת ימי בראשית לכשעצמה לא חייבה דינים מיוחדים עד שיקדשוהו, מסתבר שכאשר הפריצים חיללו את המקום על ידי כיבושו הם חיללו את כל ענייני הקדושה שנוספו למקום על ידי הקידוש.

ובשו"ת **קרוך לדוד** (סימן לד דף מד ע"ג) כתב שמה שלא גזרו בית חשמונאי את המקדש הוא משום דאינו דומה לאבני המזבח שאפשר להחליפן באבנים אחרות, משא"כ היכל ושאר המקדש שאי אפשר להחליפן, לא נתחללו. ולפי זה י"ל שהקרקע לא התחללה כי אי אפשר להחליפה.

אך גם חילוק זה קשה דאם גזירת הכתוב היא שהם מחללים אין לנו אפשרות לומר שלא יתחללו בגלל קשיים שיכולים להיווצר. ומה שהקשה אמאי לא גזרו גם היכל ושאר המקדש י"ל בפשטות ששיקוף הגויים הוא כשעבדו בהם לעבודה זרה, ובקירות לא עבדו אלא רק על המזבח.

והרמ"ע מפאנו (סי' כה) כותב שחילול הקודש ע"י "באו בה פריצים" נעשה ע"י גזלת ההקדש, ולכן כתב שיש לחלק בין קרקע לכלים, דקרקע אינה נגזלת ולכן לא אמרינן "באו בה פריצים".

אך גם חילוק זה קשה דבפשטות בא פריצים הוא על ידי כיבוש של השלטון, ובאופן כזה לא אמרינן שקרקע אינה נגזלת (ראה לעיל הערה 4).

ובנוסף יש להקשות על כל הדרכים האלו המחלקים בין קרקע לכלים מפשטא דקרא וכפי שאומר התרגום שמשמע שבית המקדש והקרקע עצמה התחללו כפי שכתבתי בפרק א שזה מה שהביא את הרמב"ן למסקנה שגם הקרקע התחללה.

ונראה שעיקר הביאור בזה הוא מה שכתב **בחשוקי חמד** (עבודה זרה נב ע"ב בהערות) בשם הגרי"ש אלישיב, די"ל ד"באו בה פריצים" מחלל דווקא לעניין שאין בהם מעילה, כלומר שחיללו את ממון ההקדש, אבל עדיין שם קדושה עליה לשאר הדינים, ועל כן יש כאן איסור כניסה בטומאה.

ומצאתי שכבר כתב כן לפניו **השד"ל** בסוף ספר קונטרס לקדושת המקדש. וכן כתב הרב פרנק במקדש-מלך (טור מלכה עמ' יז) בשם הרב יונה ראם. והוא הביא לזה סימוכין מהירושלמי (פאה ד, ו) שגם למ"ד שלגוי אין קניין בא"י להפקיע ממצוות, יש לו קניין נכסים לענין שהפקר פוטר ממעשרות. ועוד יותר דומה לנידון דידן מה שמצינו בחולין קלט ע"א במקדיש פירות שובכו ומרדו שיש להם דיני הקדש אע"פ שהם הפקר מבחינה ממונית.

והנה הגר"ש אלישיב כתב די"ל כך גם אליבא דהרמב"ן, וכנראה כך הבין גם הרב יונה ראם, אך הרב פרנק השיב על דברי הרב יונה ראם שיש להוכיח דאינו חילוק נכון מהרמב"ן, שהרי הרמב"ן במכות אומר להדיא שאם נקטינן "באו בה פריצים" גם קדושת העיר התחללה ואין בה דיני אכילת מעשר, ואם יש כאן רק הפקעת ממון הקדש, אין זה נוגע לדיני האכילה!²⁵

אך מכל מקום מסתבר שכך צריך לבאר בדעת כל הסוברים שגם בזמן הזה איכא כרת, דהבינו דדין "באו בה פריצים" נוגע רק לדיני ממון הקדש, ומעתה גם אין סתירה לשיטה זו מהתרגום. ואין הכי נמי לפי הרמב"ן לא נאמר כך.

אלא שאכתי כל העניין נשאר דחוק, מפני שהגמרא סתמה וכתבה שהקדושה מתחללת ולא סייגה את דבריה, ובפשטות נראה כפי שהבין הרמב"ן, וככל הנראה גם הרמב"ם, שדיני קדושת מחנה שכינה ולויה אינם נוהגים כל זמן שהמקום מחולל על ידי הגויים. וכן נראה מהסוגיות במכות, זבחים ותמורה, לפי גרסת רש"י, שאומרים "באו בה פריצים" גם לעניין דיני קדושת המקום, ולכן יש צד לומר שירושלים אינה נקראת "לפני ה'" לגבי דיני האכילה במקום מקודש.

יב. האם בימינו חזרה קדושה למקומה?

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סימן א) כתב שלאחר כיבוש מלחמת ששת הימים, כשחזרה השליטה בהר הבית לידי ישראל, לכו"ע אין הקדושה מתבטלת משום "באו בה פריצים וחללה". והביא ראיה מדברי המעשי-למלך הנ"ל שכתב שדין זה תלוי במה שאנו תחת ממשלת אומות העולם, ומשמע שכאינם שולטים חזרה קדושה למקומה, וכפי שהיה בתחילת בית שני שהקדושה נהגה למרות ששלטו במקום הפרסים, וכל שכן כשאינו כלל שלטון של גויים. וכן מצד הרב יוסף כהן בהערות הררי-בשדה על מקדש-מלך עמ' כה.

אך בעל אורחותיך-למדני (ח"ה עמ' רנו) חלק על הציץ אליעזר וכתב דכיוון שרש"י בעבודה זרה פירש "מכיון שנכנסו עכו"ם להיכל יצאו כליו לחולין", ולא כתב "משכבשו את ההיכל" משמע שעצם כניסתם של הגויים מחללת - בין אם הם נכנסים בעזות פנים ובחזקה, ובין אם כניסתם היא בשפלות רוח. ומכיוון שכיבוש מלחמת ששת הימים לא מנע מהגויים את אפשרות הכניסה, חילול הפריצים במקומו עומד. לשיטת אורחותיך-למדני, הסיבה שנקטה הגמ' בנדריים (סב ע"א) בלשון "כיון שפרצום נעשה חול", שמשמעותה

25. וראה שם עוד בעמ' קח, קיא שהביא דברי הב"י ביו"ד (סי' רעו) בשם ר"י אלכסדרי דמבואר מדבריו שגם אחרי שהיוונים חיללו את אבני המזבח היה עליהם איסור נתיצה, (וכן כתב בתפארת ישראל מדות פ"א יכין מ"ט) ותלה דבריו בספק זה, האם על ידי באו בה פריצים פוקעים גם הדינים הנובעים מהקדושה.

פריצה בכוח, היא משום שכך היתה המציאות בפועל, אבל אה"נ שעיקר החילול נגרם מעצם שהייתם במקדש.

ולענ"ד לא מסתבר שהקדושה מתחללת בגלל כניסת גויים למקדש אם כניסתם אינה לשם כיבוש, והרי מובא במגילת תענית שאלכסנדר מוקדון נכנס עד קודש הקודשים, ולא מצינו שהתחלל המקום בכניסתו ונראה שזה משום שהוא לא קבע שיש לנהוג במקום חולין. וגם מפשט הפסוקים, התרגום, הגמרא בנדדים, הרמב"ם והרמב"ן נראה שחילול הקדושה נעשה רק כשהמקום נכבש, ודוקא על ידי זה שהשלטון קובע שיש לנהוג במקום חולין.

אך מכל מקום נראה שלמעשה צודק בעל אורחותיך-למדני, מפני שכיבוש מקום המקדש במלחמת ששת הימים לא נעשה על מנת למנוע מהגויים כניסה למקום ולהחזיר את המקום לקדושתו, ובפועל בדרך כלל מאפשרים לגויים להיכנס ואין מאפשרים ליהודים להקריב קרבנות, ולכן נראה שלענין זה לא הוסר השלטון הקודם וקדושת המקום עדיין מחוללת, דהלא זוהי המציאות בשטח שהמקום מבוזה ומחולל. ואין ללמוד דבר מזה ששלטון הפרסים לא מנע את החזרת הקדושה בימי בית שני, דשאני התם שעכ"פ הפרסים הכריזו שיש לנהוג במקום קדושה, והפסיקו את חילול הקודש, ואילו היום העיקר שהוא הנוהג של קדושה במקום עדיין חסר, ולא הוסר השלטון הקודם.

והנה הציץ-אליעזר הסתייע לסברתו שהקדושה חוזרת גם בלי סילוק הגויים מדברי המעשי-למלך הנ"ל, אך לענ"ד נראה שגם לדעת המעשי-למלך לא די בחזרת שלטון בעלמא, שכן הוא מבאר שלדעת הרמב"ם הקדושה תחזור רק בימות המשיח, (והוסיף, שאז גם יתבררו שאר הספקות שיש לנו בשקלים ובבגדי כהונה), דהיינו שיהיה שלטון שמתייחס למקום כקדושתו הראויה לו, ולצערנו עדיין לא זכינו לכך.

יג. השלכות לדינא מבירור זה

הראינו לעיל, שלדעת הראב"ד אין איסור דאורייתא בכניסה להר הבית, והראינו עוד פנים לומר שמצד איסור המחנות הוא רק איסור דרבנן לפי גרסת רש"י מכוח דין "באו בה פריצים וחללוה", וגם ביארנו שאין ראייה ברורה מהגמרא שאיכא איסור דאורייתא מדין מורא מקדש כשאינו נוהג במקום בקלות ראש.

והנה מצינו כמה אחרונים שמסתפקים האם יש לקבל את המסורת על מקומה של אבן השתייה תחת כיפת הסלע. ולענ"ד העיקר הוא שיש לקבל את המסורת, כי היא מסורת הלכתית שנצרכה בכל הדורות כדי לדעת את מקום המקדש לדורות והיה בה נפקא מינה לדיני הקריעה על המקדש, וגם יש לה תימוכין גדולים מהטופוגרפיה. אך לפי האמור כאן נראה להוסיף שגם לסוברים שהמסורת היא רק ספק, יש לסמוך עליה בצירוף המבואר כאן שלדעת כמה ראשונים, וכן לפי פשט הגמרא בשלוש סוגיות לגרסת רש"י, אין נוהג היום

איסור מחנות דאורייתא, וגם לא ברור שאיכא איסור דאורייתא מצד מורא מקדש, ועל כן שפיר יש לנו ספק ספיקא להקל.²⁶

יד. סיכום ומסקנות

לגבי השאלה האם איסור הכניסה בימינו הוא איסור דאורייתא, נראה שאע"פ שמשקנת רוב סוגיות הגמרא שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, כפי שסיכם זאת הראי"ה קוק במשפט-כהן (סי' צו), מכל מקום משמע מהסוגיות במכות, זבחים ותמורה, שאיסורי הכניסה למחנה אינם חלים מדאורייתא כל זמן שהמקום מחולל על ידי הגויים, אך ייתכן שאיכא איסור דאורייתא מצד מורא מקדש. ולדבר זה אין הכרע מהגמרא והרמב"ם, כך שנראה יותר שהאיסור בימינו הוא כספק דאורייתא בלבד.

ונמצאו המסקנות העולות ממאמר זה:

1. מהפסוקים ביחזקאל משמע שגם קדושת הקרקע התחללה, וכן נראה מהתרגום לפסוק. וכן כתב הרמב"ן.
2. מגרסת רש"י בסוגיות הגמ' העוסקות בדין הבאת מעשר שני בזמן הזה, משמע שקדושת המקדש מחוללת, ורק קדושת ירושלים לא התחללה. חילוק זה מתבאר ומתיישב היטב אם ביטול הקדושה הוא מחמת דין "באו בה פריצים".
3. מדקדוק דברי הרמב"ם (בית הבחירה ו, ז) שלא הזכיר חיוב כרת בכניסה בזמן הזה וכל הפסוקים שהביא על קיום הקדושה לעולם נוגעים לענין מורא מקדש, וגם הזכיר איסור כניסה למקומות האסורים בזמן הזה רק בדיני מורא מקדש הנוהגים בזמן הזה, נראה שאין חיוב כרת על כניסה למקום המקדש בזמן הזה, כי אין איסור מצד דיני מחנות, ורק אפשר שיש לשיטתו איסור דאורייתא מדין מורא מקדש. לעומת זאת מדברי הראב"ד משמע שבזמן הזה אין כלל איסור דאורייתא. ומאידך גיסא יש ראשונים (כפתור ופרח ועוד) שסברו שדין "באו בה פריצים" אינו מפקיע את איסור המחנות, ולדעתם הנכנס למקום המקדש חייב כרת.
4. החילול הוא על ידי שלטון זר שקובע לנהוג במקום חולין. אך שלטון שמאפשר ליהודים לנהוג במקום כהלכה אינו מחלל. ושלטון יהודי שקובע לנהוג במקום חולין אינו מחלל, וגם שלא בדרך כיבוש ושליטה אינו מחלל.

26. אמנם יש לדון בזה, משום שלפי כמה פוסקים ספק חסרון ידיעה אינו ספק. אך לענ"ד עיקר הענין להחמיר בספק חסרון ידיעה נאמר בעיקר כשאם לא נחמיר ייעקר האיסור, כפי שעולה מדברי הר"ן בחולין (לה ע"א) שהובא בבית יוסף על סימן צח, ג ובהגר"א שם. ויש עוד לדון בזה באורך ואיכמ"ל.

5. אף שזכינו לחדש בימינו את השלטון היהודי על מקום המקדש, נראה שאין הקדושה חוזרת למקומה עד שיסלקו משם את הגויים, מכיוון שכל עוד שלא סילקו את החילול נחשב שלעניין זה המקום עדיין לא נכבש.
6. בבירור זה יש נפקא מינה לעניין היתר העלייה להר הבית, כי על פי האמור גם אם נאמר שמסורת הכיפה לא מספיקה לכשעצמה להתיר איסור כרת, יש מקום להתיר את הכניסה להר הבית כל זמן שהגויים נכנסים בו בצירוף הספק שאולי קדושת המקום מחוללת, והאיסור בימינו הוא רק מדרבנן משום דלאו אורח ארעא.
7. על פי האמור לעיל, נמצא שקיום ריבונות ישראלית מלאה במקום המקדש אינו רק עניין הצהרתי או עניין של כבוד המקדש, אלא הוא שלב מהותי-הלכתי בהשבת עצם הקדושה למקום.

